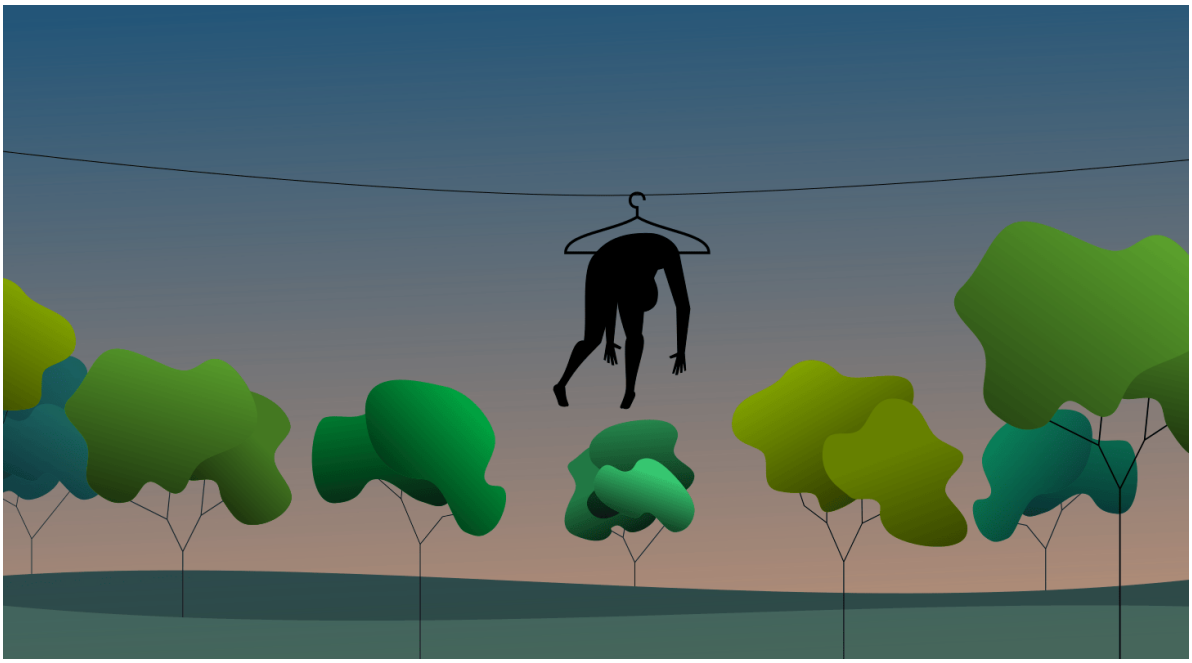
L'AGENDA 2030 COM A FULL DE RUTA

La transició cap a l'economia circular en el marc de l'Agenda 2030

Jordi Oliver

l·lustració: Fernando Prado

Fa poc més de 100 anys que un grup de ramaders de la Plana de Vic, entre ells el meu rebesavi Joan Solà, van pujar a un tren en direcció als Països Baixos amb una missió: comprar vaques lleteres frisones per dur-les a la comarca. No parlaven l'idioma ni sabien exactament quines serien les dificultats que es trobarien pel camí, però amb un feix de bitllets amagats sota la faixa i molta determinació van creuar Europa i van tornar a casa amb unes desenes de caps de bestiar.

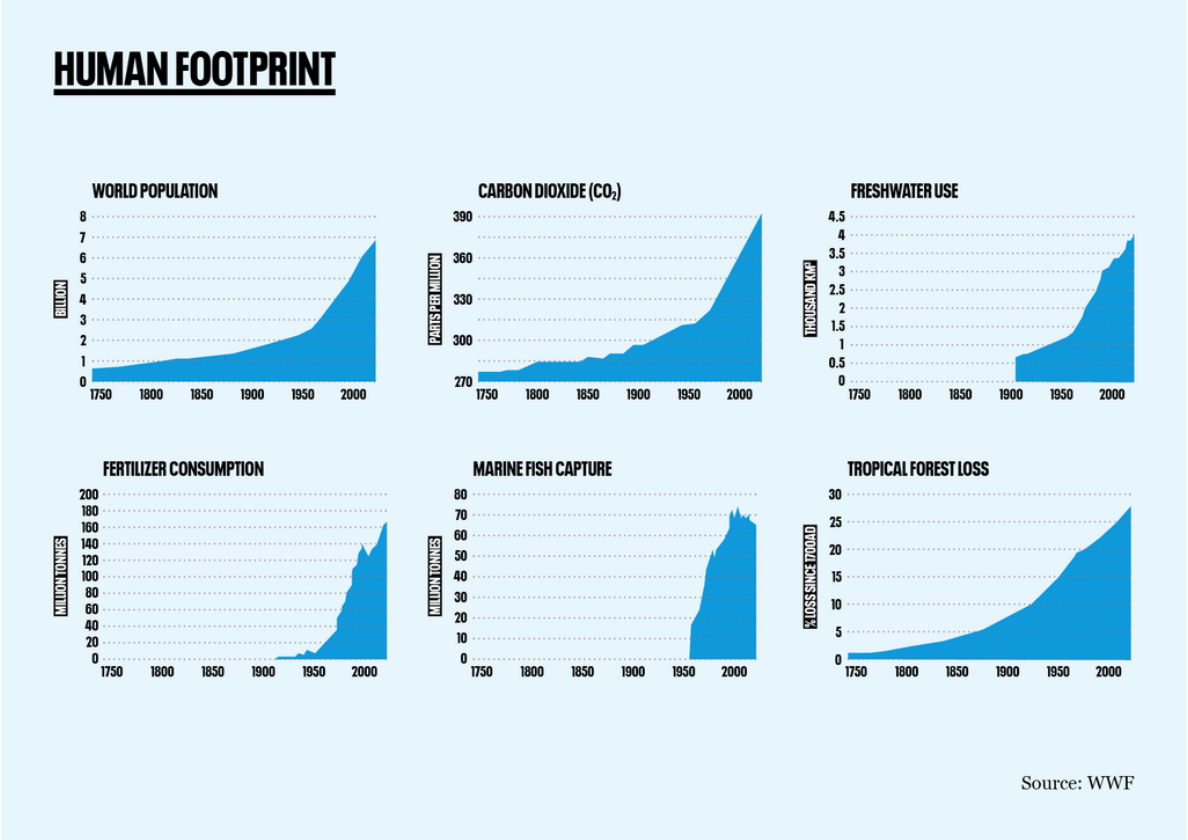
La major producció lletera de les vaques frisones els va permetre posar en marxa un negoci de recollida de la llet a diferents granges de la Plana per vendre-la a través d'una modesta xarxa de lleteries a Barcelona, regentades primer pels fills i més tard pels nets d'aquells pioners. Malgrat les avaries mecàniques de les furgonetes de repartiment, els sobreescalfaments dels precaris motors circulant per carreteres en mal estat i haver de passar els burots de l'entrada de Barcelona (una espècie de duana municipal per als queviures que entraven als pobles i ciutats) en un temps d'estraperlo i corrupció generalitzada, la llet d'aquelles vaques frisones arribava a diari al cap i casal.

Així doncs, el meu avi Josep Solà va créixer i treballar des de jove a les lleteries de la família, entre tupins, els estris per fer la mantega, les enormes olles on pasteuritzaven la llet, i els recipients on la dissolien amb diferents proporcions d'aigua per allargar-la i oferir així alternatives més econòmiques a les magres butxaques de la post-guerra. Els clients més acabalats completaven les seves compres amb un producte quasi de luxe: uns iogurts Danone que eren fabricats localment i repartits a diari per furgonetes, en caixes de fusta i envasos de terrissa retornables.

> Venim d'una excepció: hem viscut en una anomalia històrica d'energia i recursos econòmics que ha tingut un gran oblidat: el medi ambient

A jutjar per les diferències entre el que estic descrivint i la realitat que vivim actualment, podria semblar que han passat segles. Però fa només 70 anys que el meu avi era darrera el taulell d'una lleteria; 60 anys de la llei de reforma de les hisendes locals (1962),que va suprimir els burots, i en fa 50, des dels anys 1970, que, per bé i per mal, el món s'ha accelerat (figura 1).

Figura 1. Evolució de la població mundial, el consum de recursos i les emissions

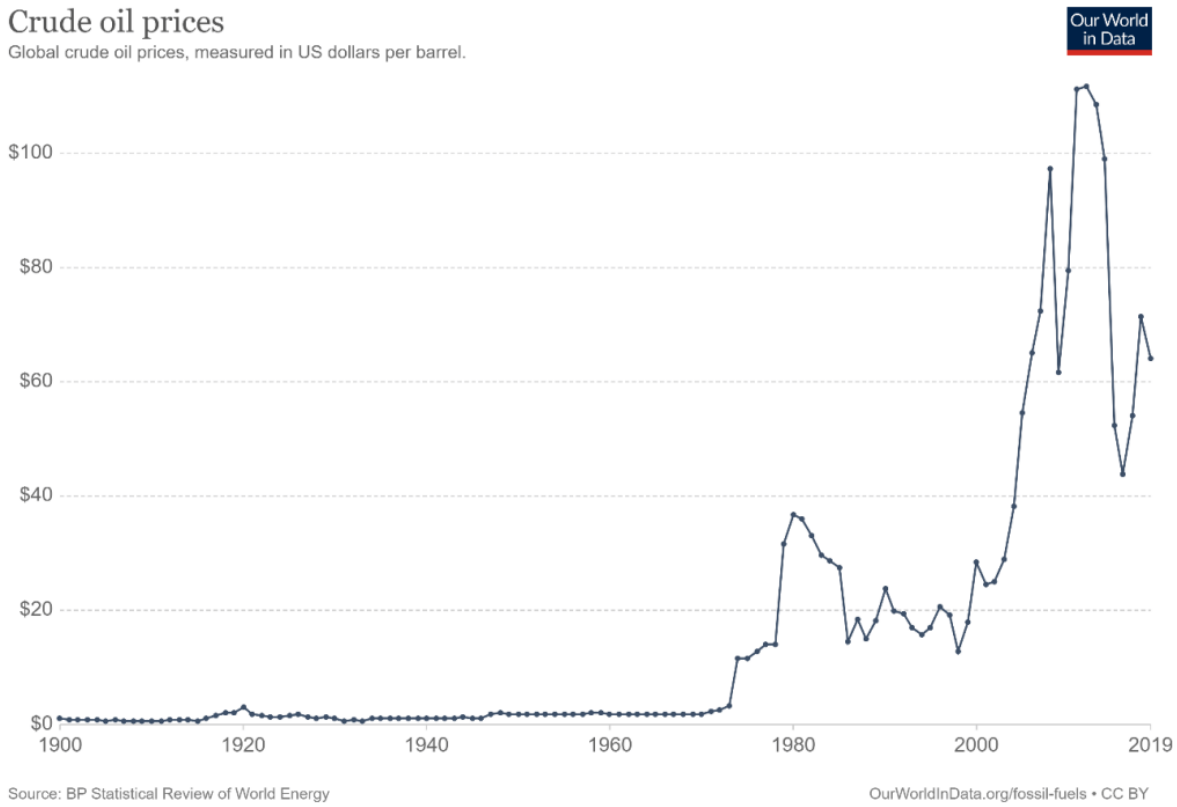
Font: https://populationmatters.org/resources-consumption

Quan actualment parlem d'economia circular i descarbonització de l'economia sovint ho fem des d'un marc mental que assumeix com a normal la realitat que hem viscut la

generació present i a tot estirar les dues anteriors, però no és així. Venim d'una excepció, hem viscut en una anomalia històrica d'energia i recursos econòmics que han permès el progrés, l'allargament de l'esperança de vida i la millora del benestar material per bona part de la humanitat fins a nivells mai vistos abans, però que ha tingut un gran oblidat: el medi ambient.

Segons l'*Índex de preus al consum de McKinsey 1900-2010* [1], al llarg del segle XX el preu de les matèries primeres, a preus constants, va disminuir, mentre el preu del petroli es va mantenir constant i per sota de 2 dòlars el barril des de 1900 fins a les crisis del petroli dels anys 70 (figura 2).

Figura 2: Evolució del preu del petroli entre 1900 i 2019

Aquesta circumstància va fer possible l'accés als recursos naturals, les cadenes de valor globals, i el desenvolupament d'una enorme quantitat de nous materials, especialment els plàstics, que han revolucionat la forma de produir, envasar i consumir.

Als anys 1980-90 els límits al creixement havien –aparentment– desaparegut i, un cop enderrocada la Unió Soviètica, semblava que res no podria aturar el model de vida occidental. Havia de ser la fi de la història [2], però…

Quan prenem consciència de viure en una anomalia històrica

… la història va continuar, i ja entrats als anys 20 del segle XXI les externalitats ambientals no assumides durant dècades han esdevingut una llosa que posa en risc la supervivència de

la humanitat. El sistema econòmic tal i com el coneixem avui s'ha construït sense tenir en compte l'impacte ambiental de l'extracció de recursos naturals, de la destrucció de la biodiversitat, de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, la generació d'aigües residuals i de residus sòlids, etc. El problema de fons és que si contaminar surt de franc no existeixen els incentius per fer-hi front. Tanmateix la part positiva és que els canvis poden ser ràpids si se situen els incentius al lloc adequat.

El model lineal de producció i consum —conegut popularment com d'*usar i llençar*— que es va desenvolupar després de la II Guerra Mundial, i accelerar a partir dels anys 1970 i 80, està basat en l'extracció de matèries primeres i el seu processat en béns de consum que, tard o d'hora, acaben esdevenint residus. En contraposició amb el model lineal, des de les més altes estances empresarials (el 2010 es crea la Fundació Ellen MacArthur) i governamentals (el 2015 s'adopta l'Agenda 2030 i s'aprova el Paquet d'Economia Circular de la UE) es proposa l'adopció d'una economia circular que tingui com a objectiu principal preservar durant el major temps possible el valor dels productes, components i materials dins de l'economia i que representa una "nova" manera de concebre les relacions entre els mercats, els clients i els recursos naturals.

Com de circular és la nostra economia? Segons el Circularity Gap Report [3] l'economia mundial consumeix anualment 100 mil milions de tones (100 gigatones) de materials i tan sols un 8,6% té una segona vida després del primer cicle d'ús. És a dir, que l'any 2021 l'economia mundial és un 91,4% lineal. Un 91,4% "d'usar i llençar".

> Segons el Circularity Gap Report, l'economia mundial consumeix anualment 100 mil milions de tones (100 gigatones) de materials, i tan sols un 8,6% té una segona vida després del primer cicle d'ús

Però què és l'economia circular i mitjançant quines estratègies es porta a terme? L'economia circular és un model econòmic orientat a l'assoliment de sistemes de producció i consum més eficients i resilients que preservin els recursos dins d'un cicle continu i n'optimitzin el seu valor. És a dir, que afecta tota la cadena de valor (incloent els consumidors), considera tot tipus de recursos (materials, energètics, aigua, emissions, serveis, informació, persones, territori, etc.) i aspira a transformar el model lineal "d'usar i llençar" en un model amb cadenes de valor en xarxa i circulars que aprofitin les oportunitats de negoci derivades del nou paradigma.

La transició de les empreses cap a una economia circular requerirà canvis estructurals a diversos nivells, ja que afecta a les estratègies de producte o servei, processos productius, l'estratègia de subministrament, l'estratègia organitzativa, el model de negoci, etc. Aquests són enormes reptes empresarials, però també socials, tecnològics i de gestió pública, però poden permetre a les empreses aprofitar les oportunitats que els proporciona l'economia circular. Una oportunitat de 4,5 bilions de dòlars [4], el que representa un gran potencial pel creixement econòmic global i d'acceleració de la societat cap a un futur sostenible. El

disseny i desenvolupament de nous models de negoci circulars està tenint lloc en els diferents nivells empresarials: grans empreses, pimes i persones emprenedores. Un grup d'empreses pioneres en els seus respectius sectors estan liderant l'adopció de conceptes empresarials ecoinnovadors i estan aconseguint augmentar la seva competitivitat i reduir, al mateix temps, el seu impacte ambiental.

Tanmateix, el gran repte és passar d'un punt de partida format per una constel·lació de casos d'èxit inconnexos entre ells, trencant amb la idea d'empresa individual, i acollint la idea d'ecosistema empresarial, en el qual tota la cadena de valor actua en base a uns mateixos objectius amb la cooperació com a mitjà indispensable per al progrés.

Cada dia milions de persones prenen decisions sobre matèries primes, proveïdors, sistemes logístics i de transport, disseny de productes i serveis, envasos o sobre la gestió de residus. I és urgent que aquests milions de decisions individuals que es produeixen cada minut en contextos empresarials, associatius, cooperatius, domèstics o de l'administració pública incorporin els costos i riscos climàtics i ambientals. Les conseqüències d'aquestes decisions i la complexitat de les cadenes de valor s'han fet paleses durant la crisi de la COVID-19, que malgrat les conseqüències negatives que ha comportat, ha permès fer un experiment sense precedents sobre què passa quan s'atura l'economia mundial.

Un fet molt interessant que ha evidenciat la crisi de la COVID-19 es que quan l'activitat humana es redueix el medi es recupera, almenys aparentment, de forma sorprenentment ràpida. Això no deixa de ser un fet previsible, però la mesura extraordinària del confinament de 2020 va fer possible evidenciar-ho i posar-hi dades. En certa manera els mesos més durs de l'inici de la pandèmia van ser com un experiment que va permetre veure què passaria si els humans ens aturéssim. Tenim exemples en la millora de la qualitat de l'aire, de l'aigua, en la reducció d'emissions de CO_2 o la menor pressió sobre la biodiversitat. L'aparició d'aquestes notícies ha fet que moltes persones hagin vinculat la crisi sanitària amb la crisi ambiental, sumant-hi un desig i una esperança que la crisi actual serveixi de moment fundacional d'una nova era més sostenible. Però si la crisi sanitària arriba i, tard o d'hora, marxa sense que entremig s'hagin introduït canvis, la COVID-19 només haurà estat un parèntesi estèril ambientalment i amb un elevat cost social i econòmic. Si volem que d'aquest tràngol en surti quelcom positiu pel planeta hi haurem de posar alguna cosa més que esperança, cal exigir canvis –i aplicar-los– per mitigar la que, en paraules de Mariana Mazzucato [5], és la tercera gran crisi del capitalisme darrera la sanitària i l'econòmica, l'ambiental.

Les efímeres millores ambientals assolides durant el confinament són el miratge d'una utopia que voldríem fer real. Hi hem d'arribar, però de forma organitzada aplicant ambicioses polítiques climàtiques i avançant cap a una economia circular que conservi els recursos a través de la reparació, la reutilització o el reciclatge; no a través d'una pandèmia. Malauradament sembla que per activar canvis els humans necessitem sentir l'emergència en forma d'amenaça immediata sobre nosaltres mateixos. Quan a inicis de 2020 vèiem la crisi sanitària a la Xina, o fins i tot a la veïna Itàlia, aquesta semblava com si no anés amb nosaltres. I una cosa similar passa amb la crisi ambiental, de recursos i climàtica; durant els darrers anys s'ha popularitzat el terme "emergència climàtica" per

referir-nos a la necessitat urgent d'actuar per reduir les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, però si la comparem amb la crisi de la COVID-19 que estem patint es fa evident una gran diferència entre les seves escales temporals. L'una apareix del no-res en qüestió de setmanes i s'eradicarà en qüestió de mesos o pocs anys gràcies a les vacunes. En canvi, l'ambiental i climàtica apareix progressivament, s'ha anat agreujant durant dècades, no existeix una vacuna que solucioni el problema sinó que calen un conjunt de canvis complexos a tots els nivells, i si ara de sobte tots els països decidissin complir amb l'Acord de Paris es trigarien encara dècades a reduir les emissions de forma significativa i segles per reequilibrar les concentracions de CO2 a l'atmosfera.

> Les efímeres millores ambientals assolides durant el confinament són el miratge d'una utopia que voldríem fer real. Hi hem d'arribar, però de forma organitzada, avançant cap a una economia circular que conservi els recursos a través de la reparació, la reutilització o el reciclatge

El mateix passa amb la pressió sobre la biodiversitat o l'extracció de recursos per alimentar el model imperant de consum d'usar i llençar. Caiem en un dilema del presoner de difícil solució on l'acció individual és necessària, però no suficient, si no va acompanyada de la cooperació de tots els agents en un canvi col·lectiu i global. Les dues situacions són emergències, però només vivim la sanitària com a tal perquè si no prenem mesures avui demà podem emmalaltir. La causa i l'efecte són propers i l'afectació és individual. Mentre que no actuar avui per reduir les emissions, la destrucció de la biodiversitat o fer un ús intel·ligent dels recursos no té conseqüències evidents a curt termini i els efectes, quan hi són, són difusos i col·lectius. És un terreny perillosament perfecte per a la procrastinació que fa que no s'abordi l'emergència quan encara s'és a temps de prevenir, o almenys mitigar-ne, els efectes. O de ni tan sols treballar per adaptar-se a les conseqüències de la inacció.

L'Agenda 2030 com a instrument per a tornar a la lògica circular

En aquest context l'Agenda 2030 ofereix un marc global de treball, una visió i uns objectius compartits que volen esmenar, almenys parcialment, les mancances del curt-terminisme en la presa de decisions estratègiques.

Com a estratègia de transformació sistèmica, l'economia circular es relaciona directament o indirecta amb diversos Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS). Tenint l'ODS 12 (Producció i consum sostenibles) com a punt de partida, l'economia circular és també un poderós instrument per assolir l'ODS 13 (Acció pel clima). El *Circularity Gap Report* 2021 estima que, si no apliquem cap canvi, la nostra economia lineal ens conduirà a un augment

de la temperatura mitjana entre 3 i 6ºC respecte els nivells pre-industrials, a mitjans del segle XXI. Tanmateix, el mateix informe conclou que "només" duplicant la circularitat material actual, i passant del 8,6% al 17% seria possible mantenir l'augment de la temperatura mitjana per sota dels 1,5ºC.

Per a consumir menys recursos i conservar dins de l'economia els recursos existents cal introduir els canvis estructurals abans mencionats, uns canvis sistèmics tant en la vessant de la producció especialment vinculats a l'ODS 9 (Indústria, innovació i infraestructura) com en la vessant del consum i les diferents formes d'organització i cooperació social, vinculats amb l'ODS 11 (Ciutats i comunitats sostenibles).

L'economia circular és una economia més orgànica i descentralitzada que emfatitza les relacions i no pesa tant sobre els nodes. Una economia que genera valor tant a través d'àtoms com dels bits. En definitiva, una economia regenerativa i generadora d'ocupació local. Precisament per això, l'economia circular també pot ser un element rellevant per a la consecució de l'ODS 8 (Treball decent i creixement econòmic).

Els processos d'adaptació i transformació cap a aquesta nova realitat són un problema complex que requereix lideratge, coordinació i tracció des dels diferents agents que intervenen en l'economia. El canvi que hem de fer per a assolir els objectius de l'Agenda 2030 no els impulsarà només el tercer sector, l'acadèmia, la legislació, l'empresa privada o el sector públic per separat. És important el lideratge públic, per tenir un paper mediador entre agents, però en l'economia circular hi han de ser tots. Així doncs, l'ODS 17 (Aliances per assolir els objectius) s'alça com l'instrument més potent per coordinar i mobilitzar la societat i els agents econòmics cap a l'acció circular. Per fer-ho serà important adonar-se que no són les organitzacions, sinó les persones que formen part de les organitzacions, les que construeixen el canvi.

Les col·laboracions que fan possible que les estratègies d'economia circular es materialitzin dins d'un ecosistema no sorgeixen de manera espontània ni immediata. Cal treballar les aliances i desenvolupar la figura del facilitador/a per identificar les oportunitats i articular la cooperació entre les parts interessades. Però sobretot és especialment important fer aflorar els costos ambientals i climàtics a través de la fiscalitat, perquè és a través d'aquestes senyals que s'incentiva la innovació i el desenvolupament de solucions més eficients o sostenibles. Produir i consumir de forma sostenible ha de ser la forma normal, la forma rendible i eficient de produir i consumir. De fet ho era fins que l'anomalia històrica dels combustibles fòssils a gran escala va entrar en joc. És important ser conscients que el retorn cap a una economia sostenible, circular i descarbonitzada és un viatge endavant que aprèn de les estratègies del passat, les reformula i les actualitza.

> L'economia circular és una economia més orgànica i descentralitzada, regenerativa i generadora d'ocupació local

A la introducció han aparegut alguns elements que eren el normal, van deixar de ser-ho, i tornaran a ser el normal, però amb la tecnologia i capacitats del segle XXI. Per exemple viatjar en tren, la producció i consum de proximitat, o els envasos reutilitzables que formaven part de la vida dels meus avis ja tornen a estar a l'agenda política, empresarial i en el dia a dia de moltes persones.

REFERÈNCIES

1 — Ellen Macarthur Foundation (2013). *Towards the Circular Economy. Economic and business rationales for an accelerated transition*. Disponible en línia.
2 — Francis Fukuyama (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
3 — Circularity Gap Report 2021. Disponible en línia.
4 — Lacy, P.; Rutqvist, J. (2015) *Waste to Wealth – The Circular Economy Advantage*. Palgrave Macmillan UK.
5 — Mariana Mazzucato. La triple crisi del capitalisme. Article publicat al Diari ARA el 3 d'abril de 2020. Disponible en línia.

Jordi Oliver

Jordi Oliver Solà és Doctor en Ciències Ambientals (2009) i premi extraordinari de doctorat per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha obtingut un Corporate MBA (2018-19) per ESADE i un certificat en Estratègia de Negoci Sostenible (2020) per la Harvard Business School Online. Actualment és cofundador i CEO d'Inèdit, un estudi d'ecoinnovació estratègica que des del 2009 acompanya les empreses en la seva transició cap a l'economia circular. Al mateix temps, escriu i investiga per a l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA-UAB).